Татар телендә гомуми белем бирү оешмаларында укучы балалар өчен татар теленнән республика олимпиадасының муниципаль туры биремнәре *җаваплары*
2021-2022 нче уку елы
9 нчы сыйныф

Максималь балл – 43

I. Тестны эшләгез.

1. Татар телендә ничә сузык аваз бар? **(1 балл)**

а) 12

ә) 9

б) 6

в) 5

2. Трифтонг булган сүзне билгеләгез. **(1 балл)**

а) йолдыз

ә) тау

б) яулык

в) бабай

3. Саңгырау тартыклар гына булган сүзне билгеләгез. **(1 балл)**

а) якты

ә) хәреф

б) болын

в) чәчәк

4. Мәкальнең дәвамын билгеләгез. **(1 балл)**

Бу көнге эшен иртәгә калдырган кешенең

а) бер кат эшләп күрсәт.

ә) кыю эшкә йөрәк бар.

б) эше һич бетмәс.

в) бетерә бел.

5. Йомык тартыкларны билгеләгез. **(1 балл)**

а) [т]

ә) [н]

б) [г]

в) [ғ]

6. Мәкальдән ярымйомык тартыклар гына булган сүзне табып языгыз.

(1 балл)

Аннан-моннан эшләсәң, яңадан эшләрсең.

Аннан-моннан

7. Ирен-ирен тартыгын билгеләгез. **(1 балл)**

а) [м]

ә) [к]

б) [в]

в) [й]

8. Тулы редукция күзәтелгән сүзне билгеләгез. **(1 балл)**

а) сеңел

ә) авыру

б) борыны

в) холкы

9. *кашыгаяк* сүзенең әдәби телдәге синонимын билгеләгез. **(1 балл)**

а) аяк

ә) савыт-саба

б) кашык

в) бөҗәк

10. Архаизмны билгеләгез. **(1 балл)**

а)солтан

ә) чабата

б) сала

в) алпавыт

II. Теоретик бирем (4 балл)

Неологизмнар турында языгыз (нинди сүзләр, ни өчен барлыкка киләләр һ. б.). 6 мисал китерегез. **(4 балл: *1 балл кагыйдә өчен, 0,5 әр балл мисалларга*)**

Неологизмнар – аерым бер чорда яңа күренеш, төшенчәләрне атау өчен телдә барлыкка килгән сүзләр: *глобаль челтәр, электрон почта, инвестор, инфраструктура, лизинг, риэлтор, чартер* һ.б. Яңа сүзләр мәгълүмат чаралары телендә чагылыш таба һәм, акрынлап, актив лексикага, гомумкулланышка кереп китә.

III. Гамәли-иҗади бирем. (29 балл)

Туган телемә

Асыл сүзләреңне, туган телем,
Биреп торчы миңа азга гына.
Бөтенләйгә түгел – вакытлыча,
Тик җитәрлек гомер азагыма.

Синнән алган һәрбер сүземне мин
Күз карасы кебек саклар идем.
Ул сүзләрнең затлыларын сайлап,
Дога итеп кенә ятлар идем.

Ул сүзләрем җырларга әйләнгәч,
Мин кайтарып сиңа бирәчәкмен.

Исраф булмас ул сүзләрең миндә,
Җыры булыр алар киләчәкнең.

Әйтә алмыйм әле: ул сүзләрдән
Аз булса да дөнья үзгәрерме?
Тик югалтмам, туган телем, синнән
Алып торган асыл сүзләремне.

Р. Миңнуллин

1. ***затлы*** сүзенә фонетик һәм лексик анализ ясагыз. **(10 балл)**

Фонетик анализ: (**6 балл: *һәр авазга 1 балл, иҗекләргә дөрес бүлеп, басымны дөрес билгеләгәнгә 0,5 балл, хәреф, аваз санын дөрес билгеләгәнгә 0,5 балл***)

зат-лы [за°т-лы́]

[з] – парлы яңгырау, саңгырау пары [с], өрелмәле, тел алды, авыз тартыгы;

[а°] – арткы рәт, түбән күтәрелешле, иренләшмәгән, озын сузык аваз;

[т] – парлы саңгырау, яңгырау пары [д], йомык, тел алды, авыз тартыгы;

[л] – парсыз яңгырау, ярымйомык, тел алды, авыз тартыгы;

[ы] – арткы рәт, урта күтәрелешле, иренләшмәгән,кыска сузык аваз.

---

5 хәреф, 5 аваз.

Лексик анализ (4 балл)

Затлы

1) Күп мәгънәле сүз: яхшы нәсел дип саналган; яхшы тәрбия алган, тәрбияле, эчке культуралы; яхшы токымлы (хайваннар, кошлар тур.); кыйммәтле һ.б. ***(1 балл)***

Күчерелмә мәгънәдә. ***(0,5 балл)***

Синонимы: затлы – асыл, кыйммәтле ***(0,5 балл)***

антоним – затсыз, начар, омонимы юк. ***(0,5 балл)***

2) Килеп чыгышы ягыннан – гарәп сүзе. ***(0,5 балл)***

3) Кулланылыш өлкәсе ягыннан – гомумхалык сүзе. ***(0,5 балл)***

4) Актив сүз. ***(0,5 балл)***

2. Тексттан фразеологизмны табып, мәгънәсен аңлатыгыз. **(2 балл)**

   Күз карасы кебек (саклау) – бик кадерләп, игътибар белән (саклау).

3. ***Сүзләрем, бирәчәкмен, асыл*** сүзләренә морфологик анализ ясагыз. **(6 балл)**

сүзләрем – уртаклык исем, күплек санда, 1 зат берлек сандагы тартым белән төрләнгән, баш килештә, тамыр сүз, җөмләдә ия булып килгән. ***(2 балл)***

бирәчәкмен – хикәя фигыль, затланышлы, барлыкта, билгеле киләчәк заманда, 1 зат берлек санда, тамыр сүз, җөмләдә хәбәр булып килгән. ***(2 балл)***

асыл (сүзләр) – сыйфат, гади дәрәҗәдә, *сүзләр* сүзен ачыклаган, ясалышы ягыннан тамыр сүз. ***(2 балл)***

4. *Исраф булмас* сүзенең синонимын языгыз. **(1 балл)**

   Әрәм-шәрәм ителмәс

5. *“Туган телемдәге асыл сүзләр”* темасына 10 җөмләдән торган бәйләнешле текст төзеп языгыз. **(10 балл)**